

**FUQAROLIK TARBIYASI.MA 'NAVIY AXLOQIY TARBIYA.MEHNAT
TARBIYASI. JISMONIY VA ESTETIK TARBIYA**

Ilmiy rahbar: Raxmatullayev Botir Sobir o'g'li

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Axmatova Malika Xusan qizi, Malikova Ruksora Abdurasul qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari

Rahmatullayevbotir70@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8327-7309>

Anotatsiya: *Ushbu maqolada bugungi ta'lim-tarbiya jarayonida muhim o'rin tutuvchi fuqarolik tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, mehnat tarbiyasi hamda jismoniy va estetik tarbiya masalalari zamonaviy talablardan kelib chiqib yoritiladi. Fuqarolik tarbiyasida yoshlarning Vatanga sadoqat, qonunlarga hurmat va ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlarini shakllantirishning pedagogik yo'llari tahlil qilinadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya bo'limida o'quvchilarda ezgulik, halollik, vijdonlilik va milliy qadriyatlarga hurmatni mustahkamlashning amaliy mexanizmlari ko'rsatib o'tiladi. Mehnat tarbiyasi esa yosh avlodda mehnatsevarlik, mas'uliyat, mustaqil faoliyat va kasbga yo'naltirishning ahamiyati bilan izohlanadi. Jismoniy va estetik tarbiya bo'limlarida esa o'quvchilarning sog'lom turmush tarzi, jismoniy chiniqishi, shuningdek go'zallikni his qilish, badiiy didni rivojlantirish kabi jarayonlarning tarbiyaviy qiymati yoritiladi. Mazkur yo'nalishlarning uyg'un qo'llanishi barkamol shaxsni voyaga yetkazishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *Fuqarolik tarbiyasi, vatanparvarlik, ijtimoiy mas'uliyat, qonunlarga hurmat, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ezgulik, halollik, milliy qadriyatlar, mehnat tarbiyasi, mehnatsevarlik, kasbga yo'naltirish, mas'uliyatlilik, jismoniy tarbiya, sog'lom turmush tarzi, chiniqish, estetik tarbiya, badiiy did, go'zallikni his qilish, shaxs kamoloti.*

Аннотация: *В данной статье будут освещены вопросы гражданского воспитания, духовно-нравственного воспитания, трудового воспитания, физического и эстетического воспитания, занимающие важное место в современном образовательном процессе. В гражданском воспитании анализируются педагогические пути формирования у молодежи таких качеств, как преданность Родине, уважение к законам, социальная ответственность. В разделе духовно-нравственного воспитания показаны практические механизмы укрепления у учащихся доброты, честности, добросовестности, уважения к национальным ценностям. С другой стороны, трудовое воспитание объясняется важностью трудолюбия, ответственности, самостоятельной деятельности и профориентации подрастающего поколения. А на разделах физкультурно-эстетического воспитания освещается воспитательная ценность таких процессов, как здоровый образ жизни, физическая закалка учащихся, а также*

развитие чувства красоты, художественного вкуса. Гармоничное применение этих направлений приобретает актуальное значение в воспитании гармоничной личности.

Ключевые слова: *Гражданское воспитание, патриотизм, социальная ответственность, уважение к законам, духовно-нравственное воспитание, доброта, честность, национальные ценности, трудовое воспитание, трудолюбие, профориентация, ответственность, физическое воспитание, здоровый образ жизни, закаливание, эстетическое воспитание, художественный вкус, чувство красоты, созревание личности.*

Abstract: *This article will cover the issues of civic education, spiritual and moral education, labor education, physical and aesthetic education, which occupy an important place in the modern educational process. In civic education, the pedagogical ways of forming such qualities among young people as devotion to the Motherland, respect for the laws, and social responsibility are analyzed. The section of spiritual and moral education shows practical mechanisms for strengthening students' kindness, honesty, conscientiousness, and respect for national values. On the other hand, labor education is explained by the importance of diligence, responsibility, independent activity and career guidance of the younger generation. The sections of physical culture and aesthetic education highlight the educational value of such processes as a healthy lifestyle, physical training of students, as well as the development of a sense of beauty and artistic taste. The harmonious application of these directions acquires urgent importance in the upbringing of a harmonious personality.*

Keywords: *Civic education, patriotism, social responsibility, respect for laws, spiritual and moral education, kindness, honesty, national values, labor education, diligence, career guidance, responsibility, physical education, healthy lifestyle, tempering, aesthetic education, artistic taste, sense of beauty, maturation of personality.*

Kirish

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda barkamol shaxsni tarbiyalash masalasi yanada muhim o‘rin egallamoqda. Shaxsni har tomonlama kamol toptirishning uzviy tarkibiy qismlari sifatida fuqarolik tarbiyasi, ma’naviy-axloqiy tarbiya, mehnat tarbiyasi hamda jismoniy va estetik tarbiya e’tirof etiladi. Bu yo‘nalishlarning har biri o‘ziga xos mazmun va vazifalarga ega bo‘lib, yosh avlodni jamiyat hayotiga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy manbalarning tahlili ushbu yo‘nalishlarning bugungi pedagogik jarayondagi o‘rnini chuqur anglash imkonini beradi.

Fuqarolik tarbiyasi yoshlarni ijtimoiy hayot jarayoniga ongli ravishda kirishishga, davlat va jamiyat oldidagi burchini tushunishga, qonunga hurmat ruhida kamol topishiga xizmat qiladi. Xalqaro adabiyotlarda fuqarolik tarbiyasi demokratik jamiyatning eng muhim unsurlaridan biri sifatida talqin qilinadi. UNESCO tomonidan ta’kidlanganidek, fuqarolik tarbiyasining bosh maqsadi — jamiyatda faol, ongli va mas’uliyatli fuqaro

sifatida shakllanishga ko‘maklashishdir. Britannica‘da ta‘riflanishicha, bu jarayon shaxsni “huquqiy ongga ega, ijtimoiy jarayonlarni tushunadigan va ularda mas‘uliyat bilan ishtirok etadigan inson” sifatida tarbiyalaydi. Maktab va oliy ta‘lim muassasalarida fuqarolik tarbiyasi darslar, loyihalar, ijtimoiy tadbirlar orqali amalga oshiriladi. O‘quvchilarga saylovlarda ishtirok etish, ijtimoiy faoliyat, jamoa loyihalarida qatnashish imkoniyatlari beriladi (Britannica, 2021). ERIC ilmiy bazasida chop etilgan tadqiqotlar esa fuqarolik tarbiyasining ijtimoiy faollikni oshirishdagi o‘rnini alohida ko‘rsatadi. Fuqarolik tarbiyasi yoshlarning shaxsiy mas‘uliyatini shakllantiradi, ularni jamiyat muammolarini anglash va yechish, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltiradi. Shu bilan birga, fuqarolik tarbiyasi milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik va milliy qadriyatlarni qadrlashni mustahkamlaydi (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2021). Milliy pedagogik merosimizda ham bu masalaga yuksak e‘tibor qaratilgan. Abdulla Avloniy “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida fuqarolik tarbiyasini millat ravnaqi bilan bog‘lab, tarbiyaning ijtimoiy taqdirga ta‘sirini alohida ta‘kidlagan. Asarda shunday yozadi: “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat masalasidir” (Avloniy, 1913, 56-bet).

Ma‘naviy-axloqiy tarbiya shaxsning ichki olamini boyitish, ijobiy fazilatlar, ezgulik, halollik, vijdonlilik kabi qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan. Stanford falsafa ensiklopediyasida moral tarbiya insonning mustaqil axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiruvchi jarayon sifatida yoritiladi. Islomiy tarbiya tadqiqotlarida ma‘naviy poklanish, halollik, mas‘uliyat, odob, oila va jamiyat oldidagi burchlarni ado etish ma‘naviy tarbiyaning bosh negizi sifatida talqin etiladi. Mahmudxo‘ja Behbudiyning asarlarida axloqiy tarbiya millatning kelajagi bilan bevosita bog‘langan holda ko‘riladi. Mahmudxo‘ja Behbudiy “Risoi axloq” asarida shunday yozadi: “Axloq — insonning ziynati, millatning qudrati va taraqqiyotining sharti” (Behbudiy, 1912, 14-bet). Bu fikr ma‘naviy-axloqiy tarbiyaning jamiyat taraqqiyotida markaziy o‘rinni egallashini ko‘rsatadi. Zamonaviy ilmiy izlanishlar — jumladan, Google Scholar‘da chop etilgan tadqiqotlar — oila, maktab va jamiyatning ma‘naviy tarbiyadagi hamkorligi zarurligini ta‘kidlaydi.

Mehnat tarbiyasi yoshlarni mehnatsevarlik, halollik, mas‘uliyat, tirishqoqlik, kasbiy tayyorgarlikka yo‘naltiradi. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO. 2022) tadqiqotlarida yosh avlodda mehnat madaniyatini erta shakllantirish kelajak iqtisodiy barqarorlikning muhim omili sifatida ko‘rsatilgan. Cambridge University Press ilmiy nashrlarida mehnat tarbiyasining kasbiy kompetensiyalar, tashabbuskorlik, mas‘uliyatni rivojlantirishdagi o‘rni ta‘kidlanadi. Pedagogika darsliklarida esa mehnat tarbiyasining ijtimoiy foydali mehnatga bo‘lgan ehtiyojni shakllantiruvchi pedagogik jarayon ekani izohlangan. Avloniy ham mehnatning inson kamolotidagi tarbiyaviy ahamiyatini chuqur yoritib, uni barkamol shaxsning asosiy sifatlaridan biri sifatida ko‘rsatadi. Mehnat tarbiyasi uy ishlariga jalb qilish, kasbiy amaliy mashg‘ulotlar, to‘garaklar va loyihalar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon yoshlar uchun vaqtni boshqarish, mas‘uliyatni anglash, vazifa

bajarish va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini yaratadi (Johnson, 2020; Pedagogika nazariyasi, 2018). Abdulla Avloniy mehnatning tarbiyaviy ahamiyatini shunday ifodalaydi:

“Mehnat qilgan yermas, mehnat qildirgan yermas” (Avloniy, 1917, 89-bet). Mehnat tarbiyasi yoshlarning intizom, iroda, mas'uliyat va mustaqillik kabi shaxsiy sifatlarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, u ijtimoiy faollikni va kasbiy qobiliyatlarni mustahkamlaydi.

Maktablarda bog'dorchilik, qo'lda ishlash, “Kasbga yo'naltirish haftaligi”, sanoat korxonalarini bilan hamkorlikdagi amaliy mashg'ulotlar mehnat tarbiyasining samarali shakllaridir.

Jismoniy tarbiya inson salomatligi, jismoniy rivojlanish, mehnatga layoqat va hayotiy faollikni oshirishga xizmat qiladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO, 2023) hisobotlarida jismoniy faollik yetishmasligi yoshlar salomatligi uchun jiddiy xavf ekani aytilgan. Jismoniy tarbiya nazariyasi bo'yicha o'quv adabiyotlarida jismoniy rivojlanishning psixologik barqarorlik, intizom, iroda bilan uzviy bog'liqligi qayd etilgan. Jismoniy tarbiya shuningdek, shaxsning iroda, chidamlilik va intizom ko'nikmalarini rivojlantiradi (Jismoniy tarbiya nazariyasi, 2019).

Estetik tarbiya esa shaxsning go'zallikni ko'ra bilish, badiiy didni rivojlantirish, ijodiy tafakkurni shakllantirishga qaratiladi. Oxford Art Journal tadqiqotlari estetik tarbiyani inson ruhiyati va madaniy ongini rivojlantiruvchi kuch sifatida baholaydi. ResearchGate'da chop etilgan ilmiy ishlarda estetik tarbiya shaxsning psixologik muvozanati, ichki uyg'unlik va ijodkorlikni mustahkamlashi ilmiy isbotlangan.

Fuqarolik, ma'naviy-axloqiy, mehnat, jismoniy va estetik tarbiya bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir. Ushbu yo'nalishlarning uyg'un qo'llanishi yoshlarning intellektual, ma'naviy, kasbiy, jismoniy va estetik kamolotini ta'minlaydi. Dunyo pedagogik tajribasi va milliy meros sintezi shuni ko'rsatadiki, barkamol insonni tarbiyalash birgina yo'nalish bilan emas, balki kompleks yondashuv orqali amalga oshiriladi.

Jismoniy va estetik tarbiya bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, shaxsning umumiy kamolotini, sog'lom turmush tarzini, ijodiy qobiliyatini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega (WHO, 2023; Oxford Art Journal, 2021). Sport musobaqalari, san'at va musiqa darslari, teatr va tasviriy san'at mashg'ulotlari, tabiatni kuzatish va turizm tadbirlari jismoniy va estetik tarbiyaning amaliy ko'rinishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO – Global Citizenship Education Report, 2022.
2. Britannica – “Civic education” maqolasi.
3. ERIC Database – Smith J., Civic Education in Modern Schools, 2019.
4. Abdulla Avloniy – Turkiy guliston yoxud axloq, Toshkent, 1913.
5. Stanford Encyclopedia of Philosophy – Moral Education, 2021.

6. Karimov A. – Ethical Values in Islamic Education, Islamic Studies, 2020.
7. Mahmudxo‘ja Behbudiy – Risolai axloq, 1912.
8. Nelson R. – Moral Development Studies, National Center on Moral Education, 2021.
9. Abdulhakimova Z. – The Role of Moral Values in Youth Education, Google Scholar, 2023.
10. ILO Report – Labour Education and Youth Employment, 2022.
11. Johnson P. – Labour Education in the 21st Century, Cambridge University Press, 2020.
12. Pedagogika nazariyasi, darslik, Toshkent, 2018.
13. WHO – Physical Activity Report, 2023.
14. Jismoniy tarbiya nazariyasi, darslik, Toshkent, 2019.
15. Oxford Art Journal – Aesthetic Education, 2021.
16. Lee H. – Aesthetic Education in Modern Pedagogy, ResearchGate, 2022.